

Rodzina Lipczinських — nie tylko fortepiany

KRZYSZTOF ROTTERMUND

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu · ✉ rottermund@o2mail.de

Dawny Gdańsk może poszczycić się bogatymi tradycjami w budownictwie instrumentów muzycznych, zwłaszcza chordofonów klawiszowych, organów i instrumentów lutniczych. Produkcja fortepianów w tym mieście rozwinęła się już w XVIII wieku, by w epoce romantyzmu osiągnąć swoje apogeum. Gdańsk należał do najważniejszych ośrodków wytwórczości instrumentów nie tylko w Prusach Zachodnich, ale na całym ówczesnym obszarze wschodnich prowincji Niemiec, zwłaszcza północnej części. Wiązało się to z ogólnym rozkwitem ówczesnej niemieckiej kultury muzycznej wykazującej wpływy także kultury polskiej. Niektóre fortepiany i pianina, powstałe w gdańskich warsztatach i fabrykach, jak np. marki Wiszniewski i Lipczinських, eksponowane są dzisiaj nie tylko w naszym kraju (Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu, Kolekcja Zabytkowych Fortepianów im. Andrzeja Szwalbego w Ostromecku k. Bydgoszczy, w posiadaniu prywatnym), lecz również za granicą, jak w np. Niemczech czy Norwegii (np. fortepian Wiszniewskiego w Ringwe Museum w Trondheim). Cały szereg instrumentów został zarejestrowany na kartach ewidencyjnych w Narodowym Instytucie Dziedzictwa (dawniej Ośrodek Dokumentacji Zabytków, następnie Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków).

Mimo że w ostatnich latach powstało kilka prac o budownictwie instrumentów muzycznych w dawnym Gdańsku, w dziedzinie tej pozostało jeszcze sporo do zrobienia. Nie znamy np. instrumentów niektórych gdańskich budowniczych i firm, chociaż posiadamy o nich informacje. Dlatego ważne jest odnalezienie takich właśnie obiektów, zamieszczenie ich danych w rejestrze zabytkowego instrumentarium Narodowego Instytutu

Dziedzictwa a także, w miarę możliwości, zakupienie ich do muzeów lub innych nadających się do celów wystawienniczych placówek.

Nie tylko niemieccy budowniczości działali w dawnym Gdańsku, choć stanowili liczącą przewagę. Byli wśród nich także Polacy lub osoby polskiego pochodzenia, np.: rodzina Wiszniewskich (XIX w.), Clemens Bychowski (wspominany w 1899 roku jako stroiciel), E. Dombrowski (wymieniany w latach 1927–1937 jako stroiciel fortepianów i fisharmonii), Ludwik Edward Doroski (ok. 1850–1871 prowadził własną wytwórnię fortepianów), August Jankowski (od 1817 do ok. 1828 roku posiadał fabrykę fortepianów), Kazimierz Lisecki (w latach 1925–1929 działał jako stroiciel-korektor) i rodzina Lipczyńskich.

O Józefie i Maksymilianie Lipczyńskich wzmiankowano już zarówno w polskich, jak i niemieckich publikacjach. W przeciwieństwie do rodziny Wiszniewskich, o której kilkakrotnie i szczegółowo pisał Beniamin Vogel¹, opublikowane informacje o Lipczyńskich są na ogół bardzo lakoniczne, sprowadzające się właściwie do haseł w leksykonach lub wzmianek w artykułach poświęconych gdańskim instrumentarzom². Działalność zawodowa Lipczyńskich zasługuje z pewnością na osobną, wyczerpującą pracę³.

-
- 1 Beniamin Vogel, *The story of Wiszniewski family, piano makers of Gdańsk*, w: *Muzyka fortepianowa*, t. 11, red. Janusz Krassowski i in., Gdańsk 1998 (Prace Specjalne Akademii Muzycznej w Gdańsku 56), s. 43–53; idem, *Dzieje rodu Wiszniewskich, fortepianmistrzów gdańskich*, w: *Studia Musicologica Calisiensis. W kręgu fortepianu i muzyki fortepianowej*, red. Krzysztof Rottermund, Poznań 2019, s. 185–200; idem, *Fortepiany gdańskie do 1815 roku*, w: *Studia Musicologica Calisiensis*, op. cit., s. 201–220.
 - 2 Np. Hubert Henkel, *Lexikon deutscher Klavierbauer*, Frankfurt am Main 2000; Beniamin Vogel, *Fortepian polski*, Warszawa 1995, idem, *Fortepianmistrzowie Gdańska kontra fortepianmistrzowie Królewca w świetle wystaw przemysłowo-rzemieślniczych w XIX w. i na początku XX w.*, w: *Muzyka fortepianowa*, t. 13, red. J. Krassowski i in., Gdańsk 2004 (Prace Specjalne Akademii Muzycznej w Gdańsku 63), s. 483–498; Krzysztof Rottermund, *Do historii budownictwa fortepianów w Gdańsku*, w: *Muzyka fortepianowa*, t. 11, op. cit., s. 86–91.
 - 3 Powstała wprawdzie praca magisterska na ten temat, ale nie została opublikowana. Zob. Agnieszka Ryży, „*Max Lipczyński*” — *gdańska wytwórnia pianin i fortepianów*, Gdańsk 2003, maszynopis, Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego.

Niniejszy artykuł bazuje na dotychczasowej, skromnej literaturze, zawiera jednak nowe materiały i uzupełnienia faktograficzne⁴. Podano w nim najważniejsze dane o rodzinnej firmie gdańskich instrumentarzy wraz z informacjami biograficznymi oraz zwięzłą charakterystyką budowanych instrumentów.

Nazwisko *Lipczinsky* pisane było pierwotnie jako *Lipczyński*, z literą „ń”, która nie występuje w języku niemieckim. Pochodzenie i narodowość rodziny były więc polskie. Z biegiem czasu Lipczyńscy ulegli germanizacji, a pierwotna forma nazwiska przekształcona została na *Lipczinsky*. W rejestrach adresowych Paula de Wita nazwisko to można spotkać w jeszcze bardziej zgermanizowanej formie — *Lipzinsky* lub *Lipczinski*, którą posługiwał się brat fortepianmistrza Maxa *Lipczinsky*'ego, artysta malarz Albert *Lipczinski*. Natomiast na zachowanych instrumentach (tabliczki firmowe) znajdujemy prawie zawsze pisownię *Lipczinsky*, z charakterystycznym polskim „cz”, a niewykluczone, że we wcześniejszych instrumentach Józefa *Lipczinsky*'ego, z czystopolską literą „ń”⁵. Do 1900 roku w gdańskich książkach adresowych, wykazach rzemieślniczych itp. figurowała polska forma nazwiska — *Lipczyński*⁶.

Historia wytwórni zaczęła się w 1865 roku w pomorskim Lęborku (wówczas Lauenburg)⁷, gdzie miejscowy fortepianmistrz Joseph *Lipczinsky* prowadził swój warsztat budowy, naprawy i handlu instrumentami klawiszowymi. Pochodził z Pucka (wówczas Putzig) i był synem organisty Carla *Lipczinsky*'ego. Po zawarciu związku małżeńskiego z Clarą Zocholl

4 Został on wygłoszony przez autora na Uniwersytecie w Bonn w 2008 roku w niemieckojęzycznej, nieco innej i krótszej wersji, opublikowanej po 10 latach. Zob. K. Rottermund, *Die Klavier- und Harmoniumbauer Joseph und Max Lipczinsky in Lauenburg (Lębork) und Danzig (Gdańsk)*, w: *Beiträge zur Geschichte der Musik und Musikkultur in Danzig und Westpreußen*, red. Erik Fischer, Stuttgart 2018 (Berichte des interkulturellen Forschungsprojekts „Deutsche Musikkultur im östlichen Europa”. Band 5), s. 295–302.

5 Mirosław Mastalerz, Hieronim Chojnacki, *Historia budownictwa instrumentów muzycznych w dawnym Gdańsku w świetle źródeł archiwalnych*, w: *Muzyka w Gdańsku wczoraj i dziś*, t. 2, red. Janusz Krassowski i in., Gdańsk 1992, s. 188; Beniamin Vogel, *Fortepian polski*, op. cit., s. 244.

6 Ibidem, s. 188 przypis 43.

7 Herbert Hayde, *Musikinstrumentenbau in Preussen*, Tutzing 1994, s. 398.

w styczniu 1857 roku (zob. ilustracja 1), Lipczyński przeprowadził się do pobliskiego Lęborka, by tam kontynuować działalność zawodową.

Ilustracja 1. Józef Lipczyński z żoną Clarą Zocholl

W roku 1876 przy jego nazwisku widnieje adres Neuendorfstrasse 7. Oferował wówczas fortepiany firmy Georg Wolkenhauer ze Szczecina po cenach fabrycznych⁸. Na instrumenty te dawał 10-letnią gwarancję⁹. W latach 1893–1912 lęborska firma ulokowana przy Kaiserstrasse notowana była jako *Pianofabrik* i handel instrumentami, mamy o niej jednak bardzo

8 O Wolkenhauerze i jego wytwórni pisałem w „Ruchu Muzycznym” 2006 nr 3 (*Szczecińska wytwórnia fortepianów Wolkenhauera*, s. 34), w „Spotkaniach z Zabytkami” 2006 nr 1 (*Wolkenhauer i jego fortepiany*, s. 36–37) oraz — najobszerniej — w artykule zamieszczonym w pracy zbiorowej *Studia Musicologica Stetinensis (Georg Wolkenhauer — wytwórnia fortepianów, pianin i fisharmonii w Szczecinie)*, w: *Studia Musicologica Stetinensis*, t. 1, red. Krzysztof Rottermund, Szczecin 2009 (*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 557), s. 135–149.

9 „Danziger Zeitung” 1876 nr 9859 (29.07), s. 3 i nr 9867 (3.08), s. 3.

skąpe informacje. Oprócz handlu chordofonami klawiszowymi wytwarzano tam również własne fabrykaty, w niewielkich raczej ilościach. Zachowane w bardzo dobrym stanie pianino sygnowane *J. Lipczinsky / Lauenburg i. Pom.* [in Pommern], które można datować na koniec XIX wieku, jest instrumentem górnotłumikowym z dwoma pedałami, strojnicą nieopancerzoną oraz siedmiooktawową klawiaturą (A_2 - a^4) wykładaną kością słoniową. To typowe cechy konstrukcyjne instrumentów tego okresu, choć w tym czasie znano już mechanizm dolnotłumikowy i opancerzenie strojnicy. Wystrój zewnętrzny pianina zwraca uwagę ładnym usłojeniem orzechowej okleiny obudowy, trzema ozdobnymi płycinami w drzwiach górnych, a także pilastrami bocznymi w postaci kanelowanych kolumnienek. Również podpory stołu klawiaturowego zawierają ornamenty snycerskie, natomiast rama żeliwna ozdobiona została polichromią o płynnych motywach roślinnych typowych dla stylu secesji¹⁰ (zob. ilustracja 2).

Ilustracja 2. Fragment mechanizmu górnotłumikowego i polichromowanej ramy żeliwnej pianina firmy J. Lipczinsky, Lębork (Lauenburg), ok. 1880–1890

Józef i Klara Lipczinsky mieli czternaścioro dzieci, z czego kilkoro zmarło w dzieciństwie. Dwóch męskich potomków kontynuowało rodzinne tradycje muzyczno-instrumentarskie, a byli to Max i Alexander. Ten ostatni pomagał ojcu w montażu i sprzedaży fortepianów, Max natomiast założył własną firmę w Gdańsku w roku 1890, która początkowo znajdowała się przy Joppengasse 50 (dzisiejsza ulica Piwna). Niewielka fabryka

¹⁰ W lutym 2014 roku instrument znajdował się w posiadaniu prywatnym w Niemczech.

rozwijała się jednak szybko, przynosząc wymierne zyski. Trzy lata później, 1 kwietnia 1893 roku, przeniesiono ją w większe, tym razem już własne pomieszczenia fabryczne przy Joppengasse 7, gdzie znajdowała się jeszcze w roku 1929. Przedsiębiorstwo prowadził Maximilian (Max) Joseph Lipczyński. Urodził się 4 października 1862 roku w Lęborku¹¹, a wykształcenie i doświadczenie zawodowe zdobył w warsztacie ojca, z którym wspólnie pracował. Dla bardziej ambitnych budowniczych instrumentów typowym zjawiskiem była praktyka w renomowanych firmach krajowych, a tym bardziej zagranicznych. Max Lipczyński odbył takową w firmach niemieckich. Wczesne instrumenty Lipczyńskich powstałe w Lęborku, sygnowano inicjałami imion Joseph lub Joseph i Max, a więc założyciela wytwórni (jak w opisie powyżej), a także ojca i syna: *J.M. Lipczyński / Lauenburg i. Pommern*. W przeciwieństwie do nich, instrumenty powstałe w Gdańsku sygnowano wyłącznie *Max Lipczyński, Danzig*.

Ilustracja 3. Pianino firmy Max Lipczyński, Gdańsk, ok. 1900

¹¹ David Bingham, *Albert Lipczyński. Malarz niepokorny*, przeł. Marek Chojnacki, Gdańsk 2011, s. 201, przypis 3.

Ilustracja 4. Ozdobiona snycerką podpora stołu klawiaturowego pianina Max Lipczinsky, Gdańsk, ok. 1900

Ilustracja 5. Tabliczka firmowa pianina Max Lipczinsky, Gdańsk, ok. 1890–1900

Fortepiany Maxa Lipczinsky’ego dość szybko zdobywały popularność i uznanie. Już po trzech latach od założenia firmy w Gdańsku cztery pianina koncertowe zaprezentowano na wystawie w Chojnicach (wówczas Konitz, Prusy Zachodnie) w 1893 roku, gdzie uzyskały srebrny medal¹², następnie w 1896 roku w Sopocie, uzyskując ponownie srebrny medal, zaś w roku 1899 w Koszalinie już medal złoty. W 1901 roku w Szczecinie Lipczinsky otrzymał Wielki Medal Złoty, Krzyż Zasługi i Dyplom. Swoje instrumenty wystawiał także w Gdańsku w 1904 roku (pianina, fortepian,

12 B. Vogel, *Fortepiann mistrze Gdańska...*, op. cit., s. 491.

pianola-harmonium) i w roku 1907 (części fortepianowe). Na Wschodniemieckiej Wystawie w Poznaniu (Ostdeutsche Ausstellung in Posen) w roku 1911 prezentował „czarny symetryczny fortepian gabinetowy, czarne pianino koncertowe z klawiaturą łukową, pianino koncertowe z szarego klonu i pianino salonowe w mahoniu Saphaeli”¹³. Pianina z klawiaturą łukową to raczej rzadkość, dlatego informacja, że Lipczyński takie wówczas wytwarzał, jest interesująca i cenna. Prawdopodobnie jednak został zbudowany jedynie do celów wystawowych, gdyż w praktyce muzycznej instrumenty tego typu nie wzbudzały większego zainteresowania. Także instrumenty horyzontalne „symetryczne” budowano rzadko, przeważnie w kształcie dzwonu lub gruszki.

Jedną z wystaw, która okazała się dla Lipczyńskiego wielkim sukcesem, była Westpreußische Provinzial-Gewerbeausstellung w Grudziądzu (Graudenz) w roku 1896. Lipczyński przygotował na nią dziesięć instrumentów, otrzymując dwa złote medale, a były to: fortepian z obudową z drewna hebanowego za 1350 marek, pianino koncertowe (145 cm wysokości) z obudową „w starogdańskim stylu” za 1100 marek, pianino koncertowe orzechowe za 1000 marek i czarne pianino koncertowe za 950 marek, wszystkie bogato zdobione, ponadto pianina salonowe (139 cm wysokości) za 800 i 850 marek, dwa pianina gabinetowe (131 cm wysokości) za 650 i 700 marek. Oprócz chordofonów klawiszowych na wystawie tej Lipczyński prezentował dwie fisharmonie: buduarową z systemem ssącym za 700 marek oraz salonową z systemem tłoczącym za 500 marek¹⁴.

W dziedzinie wynalazków i eksperymentów firma Lipczyńskiego też mogła pochwalić się osiągnięciami. Otrzymała np. tzw. Gebrauchsmuster (wzór użytkowy) na klawiaturę, nr 90926 datowany 5 lutego 1898¹⁵ oraz patent nr 100652 z 15 kwietnia 1898 na własnej konstrukcji mechanizm pianinowy¹⁶. Chodziło w nim o poprawienie sprawności działania

13 Paul Groll, *Die Pianoforte-Industrie auf der Ostdeutschen Ausstellung*, „Das Pianoforte“ [Berlin] 1911 nr 21/22, s. 32–33; „Zeitschrift für Instrumentenbau“ 1911 nr 25, s. 941.

14 „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1896 nr 32, s. 865; *Katalog der Westpreussischen Gewerbe-Ausstellung zu Graudenz 1896*, Graudenz 1896, s. 18–19.

15 *Fachjahrbuch der deutschen Musikinstrumenten-Industrie*, Berlin 1899, s. 184.

16 *Ibidem*, s. 178; „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1899 nr 22, s. 653.

tw. wyzwolenia (wymyku). Lipczinsky w początkach XX wieku zajmował się także fortepianami stołowymi. Instrumenty tego rodzaju nie były już w tym czasie budowane (używano ich do lat 60. XIX wieku) w Niemczech i niektórych krajach europejskich (np. w Skandynawii). Fortepiany stołowe (*Tafelklaviere*) przetrwały wprawdzie jeszcze w USA, ale były to już właściwie ich „ostatnie dni”. Nie można więc wykluczyć, że Lipczinsky liczył na eksport do Ameryki. W dniu 24 października 1901 roku gdański fortepianmistrz otrzymał patent nr 132902 na mechanikę do fortepianu skrzydłowego, a także do stołowego (zob. ilustracja 9)¹⁷. Max Lipczinsky był aktywny w kręgach fortepianmistrzów jako innowator, konstruktor i projektant instrumentów. Brał udział w rozmaitych pokazach i pogadankach, prezentując swoją wiedzę i doświadczenie, np. 15 listopada 1906 roku wygłosił w gdańskiej Hali Rzemiosła prelekcję na temat budowanych przez siebie pianin koncertowych¹⁸.

Ilustracja 6. Fisharmonia Max Lipczinsky, Gdańsk, ok. 1910

¹⁷ „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1902 nr 36, s. 1019–20.

¹⁸ B. Vogel, *Fortepian polski — addenda et corrigenda*, w: *Studia Musicologica Stetinensis*, t. 2, red. K. Rottermund, Szczecin 2010 (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 622), s. 135–136.

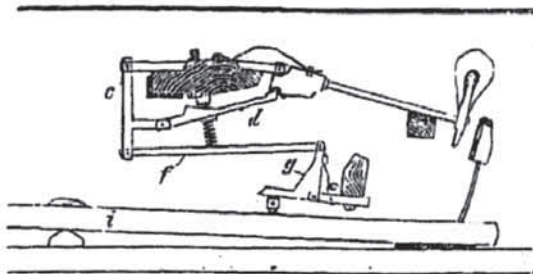
Ilustracja 7. Fragment stołu klawiaturowego fisharmonii Max Lipczinsky, Gdańsk, ok. 1910

Ilustracja 8. Pianino-Harmonium Max Lipczinsky, ok. 1915, widok wnętrza instrumentu

No. 132 902. — Mechanik für Flügel und Tafelklaviere. — Max Lipczinsky in Danzig. — Vom 24. Oktober 1901.

Der Stösser *d* der Mechanik ist in annähernd waagrechter Lage an einem senkrecht herabhängenden Hebel *c* angelenkt.

Dieser ist durch eine waagrechte Zugstange *f* mit einem Arm eines Winkelhebels *g* verbunden, dessen anderer Arm auf der Taste *i* ruht.

Ilustracja 9. Mechanika fortepianowa opatentowana przez M. Lipczinsky'ego w 1902 roku. „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1902 nr 36

Do maja 1898 roku wyprodukował 400 pianin, do 1 czerwca 1904 — 500 instrumentów. Danych o ilości budowanych fortepianów nie posiadamy. To samo dotyczy produkcji fisharmonii, które zapewne uzupełniały jedynie główny nurt produkcji. To zjawisko wówczas bardzo typowe w wytwórniach chordofonów klawiszowych. Produkcja uboczna podyktowana była najczęściej względami ekonomicznymi, chęcią poszerzenia asortymentu. Lipczinsky budował także, zapewne jednak sporadycznie, instrumenty hybrydy, w postaci pianin-fisharmonii.

Warto odnotować, iż w czasach swej świetności firma przyznawała nagrody i wyróżnienia (tzw. Lipczinsky-Preis) dla uzdolnionej młodzieży gdańskiego Konserwatorium, fundowała takowe z okazji rozmaitych konkursów muzycznych itp. Podyktowane to było względami merkantylnymi, ale świadczyło też o finansowej kondycji wytwórni. Pierwszą edycję Lipczinsky-Preis ustalono na jesień 1917 roku. W odstępach 2-3 lat organizowano konkurs muzyczny dla zaawansowanych studentów Konserwatorium, w postaci publicznego koncertu. Nagrody Lipczinsky'ego miały znaczną wartość materialną, w roku 1917 były to: fortepian Bechsteina

lub Blüthnera, pianino Quandta, oba instrumenty ze składu Lipczyński'ego, oraz skrzypce koncertowe z gdańskiej pracowni Wilhelma Trosserta.

Z życia prywatnego Maxa Lipczyński'ego znamy kilka szczegółów. Ożenił się z Auguste Elisabeth *de domo* Malewski (wyznania katolickiego, zapewne Polka lub polskiego pochodzenia), miał z nią dwoje dzieci: Willibalda Josefa Leo (ur. 6 lutego 1892 roku), i Gertrude Marie Antonie (ur. 5 maja 1893). Ponownie ożenił się z Amalie Elisabeth Margarete Eggert, z którą również miał potomstwo: Wenera Eduarda Maximiliana (ur. 1 listopada 1900 roku; 26 lipca 1939 zmienił nazwisko na Lips), Felixa, Gerde Margarethe Amalie (ur. 15 listopada 1902 roku).

Max Lipczyński zmarł nagle 11 stycznia 1912 roku w wieku pięćdziesięciu lat, co odnotowano w regionalnej i fachowej prasie. Oprócz nekrologów od najbliższej rodziny, Danziger Ruder-Verein nie zapomniał o swoim byłym członku zarządu. Z nekrologu rodzinnego wynika, że w tym czasie Lipczyński senior (ojciec Maxa) już nie żył, w przeciwnym razie na pewno byłby wymieniony. Czasopismo „Das Pianoforte”¹⁹ donosiło krótko, że zmarły „m.in. stał się znany przez uczestnictwo we wszystkich wystawach na Wschodzie”, a jego żona „Margarete Lipczyński prowadzi dalej założoną przez zmarłego męża fabrykę fortepianów w niezmienionej postaci”²⁰. Wkrótce jednak ostatnia wiadomość straciła swą aktualność.

W listopadzie 1912 roku właścicielami fabryki zostali oficjalnie wdowa Margarethe Lipczyński, kupiec Willy Haß oraz nieletnie dzieci. Jak informowano w fachowej prasie:

Obecnymi właścicielami [Fabryki Max Lipczyński] są: wdowa Margarethe Lipczyński, kupiec Willy Haß jako prawny następca współspadkobiercy Willibalda Lipczyński'ego, Werner i Gerda Lipczyński, dwoje ostatnich reprezentowanych przez ich matkę, wdowę Margarethe Lipczyński, jako współspadkobiercy w kontynuowanej wspólnocie spadkobiorców²¹.

Najstarszy syn zmarłego, Willibald Lipczyński (forte-pianmistrz w trzecim pokoleniu), wspomagał jedynie kierowanie firmą. W roku śmierci ojca

19 „Das Pianoforte“ [Berlin] 1912 nr 5, s. 20.

20 Ibidem.

21 „Das Pianoforte“ [Dresden] 1912 nr 2, s. 16.

miał 20 lat, ale w sensie prawnym nie był jednak jeszcze osobą pełnoletnią i zapewne dlatego w kwestiach ekonomicznych reprezentował go jego opiekun prawny. W roku 1914 Margarethe Lipczinsky odeszła od firmy, której jedynym właścicielem został wówczas Willy Haß. Po jego śmierci, 10 stycznia 1917 roku, nowym właścicielem zakładu została wdowa po nim, Auguste Haß, natomiast w kwietniu 1920 roku firmę przejął, ale bez jej zobowiązań, gdański budowniczy organów Otto Heinrichsdorff. Do śmierci w roku 1941 kierował on gdańskim przedsiębiorstwem. Wiele lat przedtem, w roku 1889, Heinrichsdorff przejął założony w 1832 roku zakład budowy organów swego teścia C. Schurichta. W latach 1920–1941 przedsiębiorstwo Heinrichsdorffa istniało teraz w koegzystencji z fabryką fortepianów Lipczinsky’ego.

W latach 20. XX wieku prawie cała rodzina Lipczinskych wyemigrowała z Wolnego Miasta Gdańska do USA, natomiast urodzony 20 grudnia 1876 roku w Łęborku Albert (brat Maxa), po wcześniejszym pobycie w Wielkiej Brytanii (Liverpool), w 1919 roku przyjechał do Trójmiasta wraz z żoną, Angielką, Elizabeth Milne. W przeciwieństwie do ojca i brata, którzy życie zawodowe poświęcili budownictwu fortepianów i pianin, pasją Alberta była inna piękna dziedzina sztuki — malarstwo artystyczne. W tym zakresie okazał się prawdziwym mistrzem o sporym talencie. Niestety, w Polsce nie został zauważony, nie dbał też, czy nie potrafił zadbać (słabo znał język polski) o własny wizerunek. Po śmierci żony żył samotnie w coraz gorszych, pod koniec życia katastrofalnych wręcz warunkach. Albert Lipczinski (takim nazwiskiem sygnował swoje obrazy) zmarł w nędzy i zapomnieniu 15 maja 1974 roku w Sopocie, w sędziwym wieku 97 lat²².

Zainteresowani starymi instrumentami mogą podziwiać zachowane pianina, fortepiany i fisharmonie Lipczinskych, zaś miłośnicy sztuk plastycznych, odkrywane od niedawna i wzbudzające szczerzy podziw prace malarskie.

22 Zob. D. Bingham, *Albert Lipczinski...*, op. cit. W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować Panu Mirosławowi Mastalerzowi za podarowanie mi książki o tym interesującym artyście.

Ilustracja 10. Albert Lipczinski, Widok centrum starego Gdańska, ok. 1935, olej na płótnie; Muzeum Narodowe w Gdańsku

BIBLIOGRAFIA

- David Bingham, *Albert Lipczinski. Malarz niepokorny*, przeł. Marek Chojnacki, Gdańsk 2011.
- „Danziger Zeitung” 1876 nr 9859 i nr 9867.
- „Das Pianoforte” [Berlin] 1912 nr 5.
- „Das Pianoforte” [Dresden] 1912 nr 2.
- Fachjahrbuch der deutschen Musikinstrumenten-Industrie*, Berlin 1899.
- Paul Groll, *Die Pianoforte-Industrie auf der Ostdeutschen Ausstellung*. „Das Pianoforte” [Berlin] 1911 nr 21/22, s. 32–33.
- Herbert Hayde, *Musikinstrumentenbau in Preussen*, Tutzing 1994.
- Hubert Henkel, *Lexikon deutscher Klavierbauer*, Frankfurt am Main 2000.
- Katalog der Westpreussischen Gewerbe-Ausstellung zu Graudenz 1896*, Graudenz 1896.
- Mirosław Mastalerz, Hieronim Chojnacki, *Historia budownictwa instrumentów muzycznych w dawnym Gdańsku w świetle źródeł archiwalnych*, w: *Muzyka w Gdańsku wczoraj i dziś*, t. 2, red. Janusz Krassowski i in., Gdańsk 1992 (Kultura muzyczna północnych ziem Polski 6), s. 177–192.
- Krzysztof Rottermund, *Do historii budownictwa fortepianów w Gdańsku*, w: *Muzyka fortepianowa*, t. 11, red. Janusz Krassowski i in., Gdańsk 1998 (Prace Specjalne Akademii Muzycznej w Gdańsku 56), s. 86–91.
- Krzysztof Rottermund, *Szczecińska wytwórnia fortepianów Wolkenhauera*, „Ruch Muzyczny” 2006 nr 3, s. 34.
- Krzysztof Rottermund, *Wolkenhauer i jego fortepiany*, „Spotkania z Zabytkami” 2006 nr 1, s. 36–37.

- Krzysztof Rottermund, *Georg Wolkenhauer — wytwórnia fortepianów, pianin i fisharmonii w Szczecinie*, w: *Studia Musicologica Stetinensis*, t. 1, red. Krzysztof Rottermund, Szczecin 2009 (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 557), s. 135–149.
- Krzysztof Rottermund, *Die Klavier- und Harmoniumbauer Joseph und Max Lipczinsky in Lauenburg (Lębork) und Danzig (Gdańsk)*, w: *Beiträge zur Geschichte der Musik und Musikkultur in Danzig und Westpreußen*, red. Erik Fischer, Stuttgart 2018 (Berichte des interkulturellen Forschungsprojekts „Deutsche Musikkultur im östlichen Europa”. Band 5), s. 295–302.
- Agnieszka Ryży, „*Max Lipczinsky*” — *gdańska wytwórnia pianin i fortepianów*, Gdańsk 2003, maszynopis, Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego.
- Beniamin Vogel, *Fortepian polski*, Warszawa 1995.
- Beniamin Vogel, *The story of Wiszniewski family, piano makers of Gdańsk*, w: *Muzyka fortepianowa*, t. 11, red. Janusz Krassowski i in., Gdańsk 1998 (Prace Specjalne Akademii Muzycznej w Gdańsku 56), s. 43–53.
- Beniamin Vogel, *Fortepianmistrze Gdańska kontra fortepianmistrze Królewca w świetle wystaw przemysłowo-rzemieślniczych w XIX w. i na początku XX w.*, w: *Muzyka fortepianowa*, t. 13, red. J. Krassowski i in., Gdańsk 2004 (Prace Specjalne Akademii Muzycznej w Gdańsku 63), s. 483–498.
- Beniamin Vogel, *Fortepian polski — addenda et corrigenda*, w: *Studia Musicologica Stetinensis*, t. 2, red. K. Rottermund, Szczecin 2010 (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 622), s. 111–153.
- Beniamin Vogel, *Dzieje rodu Wiszniewskich, fortepianmistrzów gdańskich*, w: *Studia Musicologica Calisiensis. W kręgu fortepianu i muzyki fortepianowej*, red. Krzysztof Rottermund, Poznań 2019, s. 185–200.
- Beniamin Vogel, *Fortepiany gdańskie do 1815 roku*, w: *Studia Musicologica Calisiensis. W kręgu fortepianu i muzyki fortepianowej*, red. Krzysztof Rottermund, Poznań 2019, s. 201–220.
- „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1896 nr 32.
- „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1899 nr 22.
- „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1902 nr 36.
- „Zeitschrift für Instrumentenbau” 1911 nr 25.

STRESZCZENIE*Rodzina Lipczinskych — nie tylko fortepiany*

Dawny Gdańsk może poszczycić się bogatymi tradycjami w budownictwie instrumentów muzycznych, zwłaszcza chordofonów klawiszowych, organów

ABSTRACT*The Lipczinsky Family—Not Only Pianos*

In the past, Gdańsk boasted rich traditions of making musical instruments, especially keyboard chordophones, organs as well as plucked and bowed stringed instruments. The manufacturing

i instrumentów lutniczych. Produkcja fortepianów w tym mieście rozwinęła się już w XVIII wieku, by w epoce romantyzmu osiągnąć apogeum. Gdańsk należał do najważniejszych ośrodków wytwórczości instrumentów nie tylko w Prusach Zachodnich, ale na całym ówczesnym obszarze wschodnich prowincji Niemiec, zwłaszcza północnej części. Jedną ze znanych firm o polskich korzeniach produkującą pianina, fortepiany, a także fisharmonie była założona w roku 1865 w Lęborku (Lauenburgu) wytwórnia Józefa Lipczyńskiego — syna organisty z Pucka (Putzig). Z kolei w Gdańsku jego syn Max (1862–1912) założył w 1890 roku własną wytwórnię. Działała ona do lat 30. XX wieku, przejęta w 1920 roku przez gdańskiego organmistrza Otto Heinrichsdorffa. Zdobyła szereg medali i wyróżnień na wystawach przemysłu i rzemiosła. Max Lipczyński wprowadzał własne innowacje techniczne do produkowanych instrumentów. Jego bratem był Albert Lipczyński (1876–1974), artysta malarz działający w Anglii, Wolnym Mieście Gdańsku, a po II wojnie światowej w Polsce. Artykuł przedstawia historię wytwórni fortepianów oraz charakteryzuje wytwarzane przez nią instrumenty. Zainteresowani mogą dzisiaj podziwiać zachowane pianina, fortepiany i fisharmonie Lipczyńskich, zaś miłośnicy sztuk plastycznych, odkrywane od niedawna w Polsce i wzbudzające szczerą podziw prace malarskie.

SŁOWA KLUCZOWE: Gdańsk, fortepiany, fisharmonie, budownictwo instrumentów muzycznych, malarstwo

of pianos in the city developed already in the 18th century, reaching its peak during the Romantic period. Gdańsk was one of the most important instrument making centres, not only in West Prussia, but also across Germany's eastern provinces, especially the northern part of the region. A well-known Polish manufacturer of grand pianos, upright pianos as well as harmoniums was a company founded in 1865 in Lębork/Lauenburg by Józef Lipczyński (son of the organist from Puck/Putzig). His son Max (1862–1912) set up his own manufacturing firm in 1890 in Gdańsk. It operated until the 1930s, having been taken over in 1920 by the Gdańsk organ master Otto Heinrichsdorff. It won a number of medals and distinctions at industry and craft fairs. Max Lipczyński introduced his own technical innovations into his instruments. His brother was Albert Lipczyński (1876–1974), a painter active in England, Free City of Gdańsk and after the Second World War in Poland. The article presents the history of the piano making factory and describes the instruments produced there. It is still possible to appreciate the Lipczyńskys' surviving grand pianos, upright pianos and harmoniums as well as paintings, recently discovered in Poland and winning sincere admiration.

KEYWORDS: Gdańsk, pianos, harmoniums, manufacturing of musical instruments, painting